

MAURICI SERRAHIMA, HOME DE LLETRES:
DEL CENTENARI A LA JORNADA*

En una carta a Marià Manent del 25 de juny de 1968, Serrahima agràia al poeta un llibre que li acabava d'enviar, «una mica avergonyit»: es tractava del dietari *A flor d'oblit*, un petit volum de noranta-vuit pàgines que havia publicat Edicions 62 en la col·lecció «Antologia Catalana». ¹ Serrahima escrivia: «Tant si vols com si no vols, tu ets un gran escriptor. L'equilibri del teu llenguatge — el punt just entre el noucentisme i la postguerra — és senzillament únic. Ja sé que, relativament, no has escrit gaire. Però això no vol dir res. Tampoc no va escriure gaire Leopardi. Ni Maragall. He fullejat el “dietari” i m'ha semblat molt bo. El llegiré, i en parlarem». Aquest diàleg epistolar servia a Serrahima d'excusa per parlar d'un altre dietari — el propi — que definia allí com «una mena de calaix de sastre on m'esbravava quan no tenia temps per escriure coses coherents». La carta seguia així:

Veus, jo sóc a l'inrevés que tu: escriptor de quantitat. Cap a mil articles. Muntanyes de paper plenes de temptatives. Si algun cop es reunissin les cartes que he escrit — confio que la major part deuen haver desaparegut — omplirien centenars de carpetes. El diem-ne dietari — jo el titulo «Notes i records» — fa rotundament quatre mil cinc-cents pàgines, de foli; imprès, ompliria almenys tres o quatre volums gruixuts (com els de les obres completes d'en Pla). Terrible! I pots encara em quedar curt! [...] en gran part, és fet de llargues «auto-xerrades»... No tinc el do de la nota breu, suggeridora. Fer-ne una tria de les dimensions del teu llibre — o encara que fos el doble — seria una feina pesada i absurda, i el resultat seria, probablement, molt poc representatiu. Ara que, és clar, què sé jo! Si em dius què és el que em sembla més digne d'ésser conservat entre el que he escrit — comptant-hi i tot el que ha estat publicat — no sabria què respondre't. Hi ha escriptors que es diuen incapaçs de rellegir el que han escrit: jo me'n sento molt capaç, perquè quan ho faig em dóna grans sorpreses. I quan ho he llegit, ho oblidó aviat. I això que escriure em costa, i que correixo i esmeno i repenso i re-esmeno sense parar! Per això, si algú em deia que en les meves llibretes — diem-ne dietaris — hi ha cosa bona, també m'ho creuria. Però no m'ho dirà ningú, perquè per empassar-se quatre mil cinc-cents pàgines

* Aquest treball s'inscriu en el projecte HUM2005-03926/FILO (*La recepción de formas literarias, corrientes y géneros, y su traducción en la literatura catalana, 1906-1939*). Agraeixo el generós ajut de Josep Poca i Gaya, a qui dec moltes dades incloses en aquesta crònica.

1. Carta dipositada a l'Arxiu Nacional de Catalunya, al fons Maurici Serrahima i Bofill (Unitat d'Instal·lació 82).

manuscrites cal una bona fe i una paciència que no crec que les tingui ningú, i jo menys que ningú.

El centenari Maurici Serrahima (2002): la recuperació d'un memorialista

Un centenari és sempre una bona ocasió per redescobrir un escriptor. El de Maurici Serrahima i Bofill (1902-1979) ha servit, sobretot, per recuperar l'autor d'un dels dietaris més importants per conèixer la història política i cultural del nostre país. Sumats els sis volums fins ara publicats, el dietari de Serrahima arriba gairebé a tres mil pàgines, a les quals caldria afegir les de les *Memòries de la guerra i l'exili*, les de *De mitja vida ençà*, i les dels manuscrits encara inèdits de *Notes i records*. Segons fa constar Serrahima en una nota de l'any 1973 que precedeix el primer volum de *Notes i records*, els textos «a hores d'ara sobrepassen les set mil pàgines manuscrites». La present edició revisada del dietari *Del passat quan era present*, però, no és integral, perquè tot i haver restituit passatges suprimits per la censura, i l'autocensura, se n'han exclòs d'altres amb l'objectiu editorial, prou justificable, de fer els volums més accessibles. Aquest voluminós llegat s'ha recuperat gràcies a la paciència i perseverança de Josep Poca i Gaya, i a l'impuls de Josep Massot des de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, en el curt interval de dos anys (2004-2006), després que Edicions 62 abandonés l'empresa un cop editat el primer volum, el 2003.²

Al lector, aquesta quantitat de lletra li pot semblar, d'entrada, «terrible», com li semblava al mateix autor. Però no és així. Llegits tots seguits, els sis volums del dietari passen fluidament, gràcies a la prosa planera i llisquent, als munts d'anècdotes interessants que contenen, al nombre de persones i personatges que hi desfilen, i en definitiva, a la història viva i directa que s'explica del país, des de la immediata postguerra fins al final del franquisme. De les anècdotes i dels retrats, i de l'anotació de la vida diària, va prenent volum el personatge Maurici Serrahima, a través d'una intensa carrera cívica que culminaria l'any 1977, amb el nomenament com a senador reial. Val a dir que els índexs onomàstics que acompanyen cadascun dels volums són, en el context d'una obra d'aquesta envergadura, imprescindibles, i faciliten enormement la feina a l'investigador i a qualsevol persona interessada en l'autor i en l'època.

2. *Del passat quan era present, I: 1940-1947*, ed. Josep Poca i Gaya, pròleg d'Hilari Ragner (Barcelona, Edicions 62, 2003), *Del passat quan era present, II (1948-1958)*, *Del passat quan era present, III (1959-1963)*, *Del passat quan era present, IV (1964-1968)*, *Del passat quan era present, V (1969-1971)* i *Del passat quan era present, VI (1972-1974)*, ed. Josep Poca i Gaya (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004-2006). De l'obra memorialística de Serrahima s'ha publicat anteriorment *De mitja vida ençà: notes i records (1936-1966)* (Barcelona, Edicions 62, 1970), *Memòries de la guerra i de l'exili, I: 1936-1937*, i *II: 1938-1940* (Barcelona, Edicions 62, 1978 i 1981, respectivament) i dos volums del dietari: *Del passat quan era present, I: 1940-1946*, i *II: 1947-1953* (Barcelona, Edicions 62, 1972).

Serrahima era un home amb molts talents i amb moltes facetes: un advocat de professió, per herència familiar; un gran lector; un crític literari culte, especialitzat en novella; un narrador, potser frustrat; un conversador nat; un aficionat a la pintura i al dibuix; un home interessat per la política; un apassionat melòman i assidu espectador de teatre, i un amant del futbol i dels esports. Però la faceta que Serrahima va cultivar amb més vocació era, per damunt de totes les altres, la d'anotar la vida que passa. Aquesta passió del grafòman ha acabat deixant un dels testimonis escrits més rics i interessants dels anys de la postguerra i el franquisme. El to una mica despectiu amb què Serrahima es referia al seu «diem-ne dietari» a la carta adreçada a Manent, pot tenir una justificació en la sensació de «calaix de sastre» —per fer servir la mateixa expressió de l'autor— visible en la forma de records enregistrats, o «notes», que domina el relat —*Notes i records* és de fet com ell titula la versió manuscrita del dietari—, i també en una certa descurança en l'estil —lluny de la «nota breu, suggeridora» de Manent. Tot plegat produeix la impressió, com ha observat més d'un crític, de dietari parlat, com si es tractés d'una conversa transcrita, o d'una «auto-xerrada», per dir-ho com l'autor. Però com advertia al seu amic Manent, valia la pena de no reduir-lo gaire, perquè la seva missió, més que deixar una empremta literària, era precisament donar una visió prou acurada i representativa del que va ser el país durant aquests anys. El valor testimonial del record assoleix en alguns moments categoria literària, com en la descripció del retorn de l'exili i arribada a Barcelona, un 11 de setembre de 1940, destacada per tants crítics i lectors. Si bé hi ha passatges que poden semblar anodins, o mancats d'un interès palpable, gairebé totes les notes tenen el valor de deixar constància d'un passat de resistència cultural i política intensament viscut: de l'activitat incessant de Serrahima en els escassos fronts de vida cultural i política possibles en aquella època —el despatx del carrer Petritxol, per un temps seu de l'Institut d'Estudis Catalans, o les conferències organitzades pel grup Miramar, o les reunions a casa de Fèlix Millet, per citar només tres exemples—, i dels nombrosos contactes que Serrahima va mantenir amb gent molt diversa —de l'àmbit literari i polític, i també empresarial— va sorgint la imatge d'home compromès amb el seu temps que és, finalment, aquella que ha estat reivindicada amb més èmfasi en les nombroses ressenyes del dietari i semblances de l'autor aparegudes des del 2002 fins avui, recollides per Josep Poca en la bibliografia que s'adjunta.

Amb motiu del centenari del naixement de Serrahima es va crear una comissió, presidida per Joan Rigol, president del Parlament de Catalunya, i integrada per l'historiador Josep Benet, el diputat democratacristià Anton Cañellas, l'escriptor i historiador Albert Manent, i Josep Poca, el coordinador. Una primera iniciativa de la comissió va ser promoure l'edició de l'obra memorialística inèdita, i la reedició d'una part de la ja publicada, que ha resultat, fins ara, en els sis volums del dietari *Del passat quan era present*. En segon lloc, la comissió va encarregar al professor Jordi Giró i París un estudi sobre la vida i l'obra de Serrahima, esdevingut la primera monografia de pes sobre l'autor: *Els homes són i les coses passen: Maurici Serrahima i Bofill, un filòsof-literat del segle XX* va sortir a la llum

el 2004, a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Un seguit d'actes s'han succeït per commemorar el centenari del naixement de l'autor i difondre'n l'obra memorialística. L'acte institucional d'inauguració del centenari va tenir lloc al saló Sant Jordi del Palau de la Generalitat, el 13 de desembre de 2002, sota la presidència de Jordi Pujol, President de la Generalitat. Hi van intervenir Josep Poca, Lluís Serrahima —fill de l'escriptor—, Jordi Giró, Joan Rigol i Jordi Pujol. Es va presentar allí la reedició d'un text de Serrahima emblemàtic, per actual i polèmic: *Realitat de Catalunya. Resposta a Julián Marías*, precedit d'un nou pròleg a càrrec de Miguel Herrero R. de Miñón.³ Per celebrar la coincidència amb el centenari del naixement de Verdaguier, la Institució de les Lletres Catalanes va distribuir per a l'ocasió un opuscle que recollia els textos de Serrahima dedicats al poeta de Folgueroles.⁴ El primer volum del revisat dietari *Del passat quan era present (1940-1947)*, amb pròleg d'Hilari Raguier, es va presentar al Palau del Parlament, el 16 de juny de 2003; en l'acte van intervenir Josep Poca, Xavier Folch (l'editor d'Edicions 62), l'historiador Joan B. Culla i Anton Cañellas, Síndic de Greuges. El 12 de gener de 2005 va tenir lloc al Museu d'Història de Catalunya la presentació del segon i tercer volum del dietari, i de la monografia de Giró, en un acte presidit pel director del Museu, Jaume Sobrequés, el qual va parlar en nom del President de la Generalitat, Pasqual Maragall. Hi van intervenir també Ramon Pla i Arxé, Jordi Giró, Josep Poca, Josep Massot i Pere Gimferrer, el qual va pronunciar unes paraules sobre l'estil del dietari, recuperades en el pròleg a l'últim volum. La presentació oficial de la totalitat dels dietaris, coincidint amb l'aparició del sisè volum, es va dur a terme el 12 de juliol de 2006, a l'Auditori del Palau de la Generalitat, en un acte presidit pel conseller de la Presidència, Joaquim Nadal, i en el qual van intervenir Josep Poca, Lluís Serrahima i el professor Joaquim Molas, que va glossar la figura del memorialista, des de l'amistat personal amb l'autor i des del coneixement de la seva vasta obra. L'11 de novembre de 2006 va tenir lloc a la Fundació Josep Pla, a Palafrugell, la presentació dels volums quart, cinquè i sisè del dietari, en un acte que va comptar amb les intervencions de Josep Poca, Xavier Pla, Joan de Sagarra i Frederic Suñer, president de la Fundació.

Els homes són i les coses passen: Maurici Serrahima i Bofill, un filòsof-literat del segle xx, de Jordi Giró, venia a omplir definitivament el buit bibliogràfic (salvant alguns articles parcials, pròlegs i resums en les històries de la literatura), en ser el primer intent d'abordar en la seva totalitat la figura de Serrahima. L'estudi inclou una cronologia exhaustiva de la vida de l'escriptor i una bibliografia, i re-

3. La reedició del text castellà, *Realidad de Cataluña. Respuesta a Julián Marías* (Barcelona, Dèria, 2002), ampliat segons l'edició catalana, es va presentar a la llibreria Blanquerna de Madrid, el dia 9 de gener de 2003. En l'acte van intervenir Josep Poca, Javier Tusell, Miguel Herrero R. de Miñón i Francesc de P. Caminal, delegat del Govern de la Generalitat a Madrid.

4. *Maurici Serrahima escriu sobre Verdaguier: Homenatge a Maurici Serrahima (1902-1979) amb motiu del centenari del seu naixement*, coord. Natàlia Barenys, amb una presentació de Francesc Parcerisas.

passa les diverses facetes de Serrahima: escriptor en sentit ampli, narrador, crític, biògraf, memorialista, assagista i pensador. La faceta de memorialista hi mereix una atenció especial, plenament justificada només amb un cop d'ull a la bibliografia de l'autor (inclou els manuscrits de *Notes i records* que han resultat, per ara, en els sis volums del dietari; les *Memòries de la guerra i de l'exili*; el volum *De mitja vida ençà*, més els dedicats a biografies i retrats: *Un advocat del segle XIX: Maurici Serrahima i Palà (1834-1904)*; *Vida i obra de Joan Maragall*; *Josep Maria Capdevila: Assaig biogràfic*; *Coneixences*; *Dotze mestres*). Val a dir, en aquest sentit, que la tasca de redactar un estudi com aquest no hauria estat possible sense comptar amb els papers de Serrahima dipositats a l'Arxiu Nacional de Catalunya, en els quals Giró ha trobat moltes claus per desxifrar el pòsit de memòries en el seu context vital i històric.

Giró ressegueix, d'altra banda, la llarga carrera de Serrahima com a escriptor compromès amb la vida pública, i n'illustra un bon nombre d'episodis i contactes (també amb la cultura castellana, com és el cas del diàleg amb Julián Marías), alhora que aporta judicis i comentaris sobre el biografat per part de molts dels qui el van conèixer, protagonistes tots ells de la vida cultural i política del país fins a finals dels anys 70 —Josep Benet, M. Aurèlia Capmany, Alexandre Cirici, Salvador Espriu, Jaume Lorés, Albert Manent, Joaquim Molas, Vicenç Riera Llorca, entre d'altres. L'estudi de Giró esdevé, així, un complement indispensable per a la lectura del dietari. Una altra aportació interessant de la monografia és l'esforç per traçar les diverses influències i mestratges que afecten el pensament de Serrahima: així, per exemple, la de Josep M. Capdevila, en el camp de l'estètica; en un àmbit més general, Giró ens situa Serrahima en el mapa del pensament europeu de renovació catòlica, protagonitzat per Jacques Maritain, Emmanuel Mounier i G. K. Chesterton, i analitza les connexions de Serrahima amb el catolicisme renovador francès, especialment amb Maritain i Mounier, i la influència que tots dos pensadors van exercir en la trajectòria ideològica de l'autor —la més rellevant fou la de Mounier, enriquida per la relació personal.

L'estudi no deixa de banda les vacil·lacions que van turmentar Serrahima en la vivència del procés de creació literària. En aquest sentit, Giró destaca el model de prosa de l'autor: una prosa planera i transparent, caracteritzada per aquell to notarial que, si bé de vegades traï l'escriptor en la seva ambició novel·lística, s'adequà al registre memorialístic pel qual Serrahima, al capdavall, passarà a la història de les lletres catalanes.

La Jornada Maurici Serrahima a l'IEC (28 de març 2007)

L'edició dels sis volums del dietari ha posat a l'abast del lector un material immens, alhora que ha fet sortir a la llum les diverses facetes de l'home de lletres. Aquesta circumstància va motivar la comissió a promoure una jornada de treball dedicada a l'escriptor. Organitzada per la Societat Catalana de Llengua i Litera-

tura de l'Institut d'Estudis Catalans i la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull, amb el suport de la Institució de les Lletres Catalanes de la Generalitat de Catalunya, i celebrada a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans el 28 de març de 2007, l'objectiu de la jornada era donar llum nova als múltiples vessants de Maurici Serrahima, arrencant amb la seva aportació al memorialisme: es va revisar, així, la seva contribució com a lector i crític literari, com a novel·lista i narrador, com a intel·lectual cristià, i com a activista cultural i polític. L'oportunitat de celebrar-la a la seu de l'Institut, coincidint amb l'any del centenari d'aquesta institució, responia també a la vinculació que hi va tenir Serrahima, un aspecte que va tractar Josep Massot en el discurs de benvinguda.

El memorialisme de Serrahima era el primer tema de la jornada, confiat a Joaquim Molas. Molas va glossar els dietaris, situant-los com a obra total i definitiva, l'obra mestra que volia oferir Serrahima, a pesar de reconèixer ell mateix que eren impublicables, i a pesar de tots els dubtes i vacil·lacions que van perseguir l'autor a l'hora de plantejar-se'n la publicació. Als dietaris s'haurien d'afegir —afirmà Molas— els milers de cartes privades.⁵ Molas va definir el dietari com a conjunt de retrats —construïts per acumulació, o per oposició— que es poden obtenir lligant-ne els diversos fils, i alhora com a autoretrat, construït a través de les relacions de Serrahima amb tots els personatges, convenientment reajustades amb el pas del temps. Sobre el model de prosa del dietari, Molas sosté:

Pere Gimferrer el situa en una equidistància entre el model carnerià i el model de Pla. No sé fins a quin punt això es pot admetre. Per moltes raons. Entre elles, perquè en Carner, i en Pla, i en Riba, creen escriptures plenes de replecs. No sempre deien el que deien que deien. En canvi, en Serrahima no hi ha replecs. És a dir, el seu model de llengua, d'estil, de discurs, és un model parlat, oral però parlat, distès. Com el de Pla, com en certa mesura el de Carner, però sense replecs. D'una gran fluïdesa i precisió, amb poquíssimes concessions a la retòrica, però a la vegada creant una retòrica, una retòrica més o menys pròpia, plena de girs, i de fórmules repetides, però al capdavant de gran envergadura literària. La gran diferència entre Pla i Serrahima —dic Pla perquè sempre el proposa com a model— és que Pla reelabora constantment els textos. En la seva obra culminant que és el *Quadern gris*, hem pogut resseguir les distintes versions de molts dels seus passatges. No és un escriptor espontani, encara que ho sembli, i té un estil. En canvi, Serrahima és espontani, és directe, no és reelaborat. Aquest és el seu encant precisament —que sigui fluïd, que sigui parlat, que sigui senzill—, però a la vegada és també una modalitat literària distinta en la qual ell tenia per mestre Josep Pla.

La faceta memorialística de Serrahima passa per una aprofundida lectura de l'obra de Marcel Proust, a qui va dedicar el 1971 el que és tal vegada el seu millor

5. Al final de 2007 van aparèixer, a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, les que va adreçar a Joaquim Molas entre els anys 1969-1970: *De Maragall a Mounier. Cartes a Joaquim Molas sobre la renovació del pensament cristià a Catalunya (1915-1936)*.

assaig literari, valorat pel mateix Joaquim Molas en el pròleg al volum homònim de la col·lecció «Antologia Catalana» d'Edicions 62. Lluís M. Todó va situar l'assaig de Serrahima en el seu context històric, social i literari; en va analitzar els mèrits i les mancances, i a més de proveir-ne alguna font, en va destacar l'originalitat, concretament en l'aportació del capítol dedicat a l'asma i a la relació de la malaltia amb el procés creatiu. Sílvia Coll-Vinent va parlar sobre els orígens literaris de l'escriptor, sovint relacionats amb la condició de malalt crònic, a partir dels dos primers volums, encara inèdits, de *Notes i records*. El vessant del Serrahima narrador, potser un dels més discrets per oblidat, o no prou valorat, va anar a càrrec de Carles Lluch, el qual va traçar la trajectòria del novel·lista, amb una descripció acurada de les seves novel·les i narracions, i de la seva recepció crítica. Jordi Malé va exposar la faceta de crític literari, centrada al voltant de la novel·la, el gènere sobre el qual Serrahima es va especialitzar: a partir del primer recull crític (*Assaigs sobre novel·la*, de 1934), dels textos més teòrics (*La crisi de la ficció*, *Sobre llegir i escriure*), del volum *Dotze mestres* i altres escrits, Malé es va estendre en els fonaments humanístics subjacents a la crítica literària de Serrahima. La faceta d'intel·lectual i de pensador cristià es va concretar en dues aportacions: la de Jordi Giró es va centrar en la reflexió filosòfica sobre el temps —el temps viscut i el temps en el procés de creació literària— a partir d'un inèdit interessantíssim, *Els meus llibres i jo*, i d'altres papers també inèdits dedicats al tema que més va obsessionar Serrahima, com a pensador i com a escriptor. Pere Lluís Font es va aproximar d'una manera directa i vivencial a la posició de Serrahima respecte al cristianisme, basant-se en l'únic llibre de temàtica religiosa de l'autor, *El fet de creure* (1967), el qual va considerar com la millor obra d'assaig religiós de la Catalunya contemporània. En l'evocació dels mestres que el van influir —Joan Maragall, Josep M. Capdevila, Gabriel Marcel, François Mauriac, els neotomistes Jacques Maritain i Étienne Gilson, entre d'altres—, Lluís Font va destacar per damunt de tot la influència de G. K. Chesterton —va qualificar Serrahima com «el nostre Chesterton»—, i també la d'Emmanuel Mounier, important per entendre l'evolució de Serrahima cap al socialisme. Des de l'experiència compartida, Albert Manent es va encarregar de glossar la figura de Serrahima com a activista cultural i polític, amb moltes anècdotes que han quedat enregistrades ara als dietaris, i altres de personals. Josep Benet va oferir, finalment, un breu parlament en el qual va valorar la contribució de Serrahima amb una paraula clau, «continuïtat»: la continuïtat necessària, segons Benet, per lligar el passat amb el present, i poder salvar la cultura catalana del marasme dels anys de la postguerra i del franquisme. Van cloure la jornada Jordi Giró, en nom de la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull, Josep Massot, en representació de la Societat Catalana de Llengua i Literatura i de l'Institut d'Estudis Catalans, i Oriol Izquierdo, en nom de la Institució de les Lletres Catalanes.

La Jornada Maurici Serrahima a l'Institut d'Estudis Catalans ha estat només un primer balanç. Serrahima deixà encara un patrimoni bibliogràfic valuós, constituït per gairebé mil articles i textos publicats, en procés de compilació; resten

també molts papers inèdits, i una immensa correspondència amb un gran nombre d'escriptors, intellectuals i polítics. L'estudi d'aquests papers, conservats a l'Arxiu Nacional de Catalunya, permetrà acostar-se a una faceta no tractada en la jornada: la visió que tenia de la literatura catalana un gran home de lletres i un bon coneixedor dels escriptors del país, demostrat amb biografies com les dedicades a Maragall o al seu mestre Capdevila, o amb el volum *Dotze mestres*, per a alguns considerat una de les contribucions més duradores del llegat de Maurici Serrahima.

SÍLVIA COLL-VINENT
Universitat Ramon Llull